

A szégyenérzet bibliai fogalma

- „- Hát te mit csinálsz itt? - kérdezte tőle.
- Iszom - felelte gyászos képpel az iszákos.
- Miért iszol? - kérdezte a kis herceg.
- Hogy felejtsek - felelte az iszákos.
- Mit? - tudakolta a kis herceg, mert máris megsajnálta.
- Azt, hogy szégyellem magam - felelte az iszákos, és lehajtotta a fejét. A kis herceg szeretett volna segíteni rajta.
- Miért szégyelled magad? - kérdezte.
- Mert iszom - vágta el a további beszélgetést az iszákos, és mélységes hallgatásba süllyedt.”¹

Rendkívüli éleslátással mutat rá Exupéry arra a szégyenvezérelt ördögi körre, amelyben emberek nagy tömegei szenvednek, bolyonganak és vesznek el nap mint nap. Ez a jelenség adja az alapját annak, hogy háromrészletes cikksorozatban alaposan megvizsgáljuk a szégyen témakörét. Legelső tanulmányunkban tisztázzuk a Szentírás szégyenről alkotott fogalmát, amelyhez az eredeti kifejezések jelentéseit is segítségül hívjuk. Látni fogjuk, mennyivel árnyaltabb képet nyújt a Biblia a szégyenérzetről, mint a modern pszichológia. A következő részben a szégyenérzetet mint lelki magatartásformát és annak gyakorlati megnyilvánulásait vizsgáljuk. Végezetül Isten szégyenből való szabadításáról gondolkozunk majd. De kezdjük az elején.

A bibliában szereplő héber és görög kifejezések

Két szó szerepel a héberben a szégyenre: a *bós* és a *kalosz*. A *bós* elsődleges jelentése: valaki szégyelli magát, mert valamilyen hibát követett el.² (Az itt következő leíró részben a tényszerű adatokat, tartalmi jelentéseket a 2. lábjegyzetben szereplő, angol nyelvű forrásból fordítottam.) A szógyök és annak ragozott alakjai összesen 155-ször fordulnak elő az Ószövetségben. 25 kivétellel

mind a prófétai könyvekben vagy a Zsoltárok könyvében található. Különösen gyakori az előfordulása Jeremiás és Ésaiás könyvében; előbbiben 38-szor, utóbbiban 20-szor olvashatjuk. Gyakran jelenik meg a bibliai szövegben párhuzamosan a *bós* és a *kalosz*,³ ami arra enged következtetni – lévén a kalosz elsődleges jelentése: megalázottnak, megszegyenülni –, hogy a héberben a jelentéshez erőteljesebben kapcsolódhat a nyilvános megszegyenülés érzete, mint akár a magyar, akár az angol nyelvben, ahol dominánsabban utal a szó egyfajta belső magatartásra, lelkiállapokra.

A bósnak azonban több árnyalatbeli jelentése is van, attól függően, hogy melyik igetörzs az alapja az adott helyen szereplő szónak. A Szentírás ezt a kifejezést ötféle jelentésben használja:

1. Kifejezheti a hosszú késlekedést, vagy valaminek a megszűnését is. Leggyakrabban arra az érzésre utal, amit a várakozó vagy a várakoztató akkor érez, amikor a késedelem túlságosan hosszúra nyúlik. Jó példa erre 2Kir 2,17: „De azok kényszerítették őt egész a megszegyenülésig, és mondta: Hát küldjete el! És elküldték az ötven férfiút, de harmadnapig keresvén sem találták meg őt.”
2. Használja a Szentírás annak a zavartságnak és értetlenségnek a kifejezésére is, amit akkor érzünk, amikor valamiről kiderül, hogy az előzetes elvárásainkkal éppen ellentétes. Ennek egy példáját láthatjuk Ésa 42,17-ben: „Meghátrálnak és mélyen megszegyenülnek, akik a bálványban bíznak, akik ezt mondják az öntött képnek: Ti vagytok a mi isteneink!”
3. Harmadsorban abban az értelemben találkozhatunk ezzel a szóval, amikor specifikusan olyan szégyenről szól a Biblia, ami egy ellenségtől elszenvedett vereségből származik. Gondolhatunk mindenekelőtt azokra az esetekre, amikor Izraelnek azt a szörnyű szégyent kellett elviselnie, hogy más népek (asszírok, babilóniaiak) fogolyként hurcolták el őket. Jer 2,26–27-ban így jelenik ez meg: „Amiképpen megszegyenül a tolvaj, ha rajtakapják, akképpen szégyenül meg Izrael háza: ő maga, az ő királyai, fejedelmei, papjai és prófétái, akik azt mondják a fának: Te vagy az én atyám!, a kőnek pedig: Te szültél engem! Bizony háttal fordulnak felém és nem arccal, de nyomorúságuk idején azt mondják majd: Kelj föl, és szabadíts meg minket!” A próféták főképp annak kifejezésére használták, hogy Izrael a száműzetés és vereség gyalázatát fogja megtapasztalni, hacsak nem tér meg a nép bálványimádó útjáról. Szorosan kapcsolódik

még ehhez a harmadik használati módhoz a bizalom kérdése is olyanféléképpen, hogy ha Izrael a saját dicsőségét keresi azáltal, hogy inkább bálványokban vagy más nemzetekben bízunk,⁴ nem az élő Istenben, akkor nem dicsőségben lesz része, hanem épp ellenkezőleg: szégyenben és gyalázatban. Másik oldalról viszont igaz az is, hogy ha valaki alázatosan aláveti magát Istennek, akkor dicsőséget fog nyerni, mert Isten nem hagyja azt az embert megszégyenülni.⁵

4. A negyedik eset az, amikor a szégyen egy meggondolatlan vagy erkölcstelen tett következménye. Ezeknek az előfordulásoknak a jelentős része a Példabeszédek könyvében lelhető fel, kivétel nélkül hifil participium⁶ alakban, és majdnem minden esetben azokra vonatkozik, akik szégyent hoznak a szüleikre vagy házastársukra. Péld 10,5 így tanúskodik erről: „Gyűjt nyárban az eszes fiú; álomba merül az aratás idején a megszégyenítő fiú.”
5. A bós ötödik jelentéstartalma áll a legközelebb ahhoz, amire a szégyen kifejezést a magyar nyelvben a legáltalánosabban használjuk, és amire leginkább asszociálunk annak hallatán: helytelen cselekedetből származó büntudat érzése. Jeremiás próféta egyenesen megrettent, hogy azok, akiknek szégyellniük kellene magukat, mert Isten szemében utálatos dolgokat cselekedtek, még „pirulni sem tudnak”.⁷ Hasonlóan kiált fel Ezsdrás is Istenhez: „Én Istenem, szégyenlem és átallom felemelni, én Istenem, az én orcámat tehozzád, mert a mi álnokságaink felülhaladtak fejünk fölött, és a mi vétkeink mind az édig növekedtek!” (Ezsd 9,6)

A másik héber kifejezés, a kalosz elsődleges jelentése az a fajta szégyenérzet, amelyhez a nyilvános megalázottság érzése társul. A két szógyök (bós, kalosz) közötti jelentésbeli különbség mindazonáltal csekély. Jóllehet amikor a kalosz önmagában szerepel egy igeversben (láthattuk, hogy 30-szor szerepelnek együtt), akkor sokkal inkább arra a szégyenérzésre utal, ami bármilyenfajta megalázásból eredhet, nem pedig arra, amikor a szégyen valamilyen hiba elkövetéséből ered (a bósnál ez a fő tartalmi elem).

Hasonlóan a bóshoz, a kalosznak is többretegű a jelentéstartalma. Sámuel első könyve 25. fejezet 7. és 15. versében azt olvashatjuk, hogy Nábál embereit Dávid katonái nem bántották: „Most hallottam, hogy juhaidat nyíratod. A te pásztoraid

pedig velünk voltak, nem bántottuk őket, és semmijük sem hibázott az egész idő alatt, míg Kármelben voltak.” A bántottuk szó helyén az eredetiben a kalosz áll, ami itt a fizikai test bántalmazására utal.

A szó másik jelentése a meg nem érdemelt szégyen kifejezésekor jelenik meg a Szentírásban. Egy nevezetes messiási próféciában így olvashatjuk ezt: „Hátamat odaadtam a verőknek, és orcámat a szaggatóknak, képemet nem fedeztem be a gyalázás és köpdösés előtt.” (Ésa 50,6) De Jób könyve 11. fejezet 3. versében is ezzel a jelentésárnyalattal találkozunk, amikor Jób „vigasztalói” szükségesnek érzeték, hogy megszégyenítsék őt: „Fecsegéseid elnémítják az embereket, és csúfolódsz is, és ne legyen, aki megszégyenítsen?!”

Harmadik jelentésével akkor találkozunk a Bibliában, amikor Izrael népe annyira megkeményedett Istentől való elhajlásában, hogy törvényszegéseik felett már nem is tudtak bánkódni, mivel azonosultak azokkal. Ilyenkor a prófétáktól olyan figyelmeztető üzeneteket kaptak, hogy ha nem képesek pironkodni még saját bűneik miatt sem, akkor majd kénytelenek lesznek elviselni szégyenüket a környező népektől elszenvedett vereség vagy a fogságba vitel miatt. Ésa 30,3-ban így olvashatunk erről: „És lesz néktek a fáraó oltalma szégyenetekre, és az elrejtőzködés Egyiptom árnyékában gyalázatokra.”

Hasonlóan a héberhez, a görögben is két kifejezést találunk a szégyenre: aiszkünomai és epaiszkünomai. Amint látható, alapvetően nem különböznek egymástól, ami nemcsak a formára, hanem a jelentésükre is igaz. Ez az egyik oka annak, hogy a görög kifejezéseket és jelentéseiket megpróbálom rövidebben taglalni, mint ahogyan a héber szavakkal tettem. A másik oka az, hogy az Újszövetségben lényegesen kevesebbszer fordulnak elő ezek a szavak, mint az Ószövetségben a héber megfelelőik,⁸ ezért nagyobb mértékben kívánok támaszkodni a cikksorozatban az ószövetségi igehelyekre, történetekre.

Az eredeti görög kifejezések jelentéseit a 9. lábjegyzetben feltüntetett forrásból vettem.⁹ Az aiszkünomai szubjektív értelemben leginkább egyfajta szégyenlősködést, szemérmességet jelent, amint azt jól példázza 2Kor 4,2: „Hanem lemondtunk a szégyen takargatásáról, mint akik nem járunk ravaszságban, és nem is hamisítjuk meg Isten igéjét, de a nyilvánvaló igazsággal kelletjük magunkat minden ember lelkiismeretének Isten előtt.” Objektív értelemben a minket érő szégyenre, megszégyenítésre, gyalázatra vonatkozik.

Egy jól ismert igehelyen, a Jel 3,18-ban így jelenik ez meg: „Azt tanácsolom neked, hogy végy tőlem tűzben megpróbált aranyat, hogy gazdaggá légy; és fehér ruhákat, hogy öltözeted legyen, és ne láttassék ki a te mezítelenséged rútsága; és szemgyógyító írral kend meg a szemeidet, hogy láss.” Az eredeti szövegben a rútsága kifejezés helyén az aiszkhüné szó áll, így pontosított fordításban így hangzik ez a rész: „a te mezítelenséged gyalázata”. Harmadik jelentéstartalma: olyan gyalázatos vagy szégyenletes tett, amelyet mi követtünk el. Júd 1,13-ban egy érzékletes példát láthatunk erre: „Tengernek megvadult habjai, a maguk rútságát tajtékozók; tévelygő csillagok, akiknek a sötétség homálya van fenntartva örökre.” Ahogy az előző idézett ige esetében is, a rútságát szó helyén itt is az aiszkhüné kifejezés áll. De az aiszkhünomai kifejezi azt is, ha valaki szégyelli magát, azaz szégyenkezik valami miatt. A hamis sáfár például Lk 16,3-ban azt mondja, hogy „koldulni szégyenlek”. Van azonban még egy jelentésárnyalata ennek a kifejezésnek, ez pedig nem más, mint a megszégyenülni, szégyent vallani. „Amaz én esengő várásom és reménységem szerint, hogy semmiben meg nem szégyenülök, hanem mint mindenkor, úgy most is nagy bátorsággal fog magasztaltatni Krisztus az én testemben, akár életem, akár halálom által” - Fil 1,20-ban tisztán érzékelhetjük ezt a jelentéstartalmat, amikor Pál abbéli reménységét fejezi ki, hogy nem fog szégyent vallani abban, amire Krisztus őt elhívta.¹⁰

Az aiszkhünomaihoz képest az epaiszkünomainak annyi többletjelentése van, és akkor használja a Szentírás, amikor a szégyenkező magatartás nemcsak valakire vagy valamire irányul, hanem egyszerre a kettőre, azaz egy időben személyre és tárgyra. Talán a legismertebb igehely a Mk 8,38: „Valaki szégyell engem és az én beszédeimet e parázna és bűnös nemzetség között, az embernek Fia is szégyellni fogja azt, amikor eljő az ő Atyja dicsőségében a szent angyalokkal.”¹¹

Az eredeti szavak jelentéseinek rövid összegzése

Az bizonyosan látszik ennyi nyelvi kutatás után, hogy a Biblia lényegesen bonyolultabb és árnyaltabb fogalmat alkot a szégyenről, mint ahogy azt a legkörültekintőbb alaposággal vizsgálódó pszichológiai irányzat valaha is feltérképezte volna. Nemcsak a többretegű jelentéstartalomra gondolok, amiképp az mind a héber, mind a görög kifejezésekben egyértelműen megjelenik, hanem

arra is, hogy a Biblia különbséget tesz pozitív és negatív töltetű szégyenérzet között.¹²

Ezekből következően az is bebizonyosodott, hogy ha nem a Biblia az alapja a gondolkodásunknak és valamely kérdéshez való viszonyulásunknak, akkor könnyen megeshet, hogy tévútra juthat egy témáról alkotott véleményünk, elképzelésünk és annak igazságtartalma. Ezért is volt annyira fontos áttekinteni a héber és görög szavak jelentését, hogy azok ismeretében világos és tiszta fogalmat alkothassunk majd a szégyenről.

A tanulmányosorozat további részében az elsődleges jelentésekre támaszkodom, hiszen a végletekbe eső, szégyenvezérelt magatartásból és gondolkodásból való szabadulás szempontjából ez a lényeg. Azonban a téma esetében egyáltalán nem elhanyagolható a jelentésárnyalatok ismerete sem, amire a későbbiekben, szükség esetén, hivatkozni is fogok.

A szégyen bibliai fogalmának meghatározása

Mielőtt levonnánk és összegeznénk a nyelvi és igei kutatásunk tanulságait és következtetéseit, két fontos körülményt tisztáznunk kell: egyrészt azt a megállapítást tehetjük, hogy a szégyen fogalma szétválaszthatatlanul összefonódik a bűn fogalmával, csak a bűnnel fertőzött világban értelmezhető. „Azon a napon nem szégyenülsz meg egyetlen cselekedetért sem, amelyekkel vétkeztél ellenem, mert akkor eltávolítom körödből azokat, akik kérkedve örvendeznek benned, és nem kevélykedel többé az én szent hegyemen.”¹³ Egy büntelen életben nincs is létjogosultsága és nem is jelenhet meg az ember lelki működésében a szégyenérzet, lévén, hogy az a bűnhöz, az elkövetett törvényszegésekhez kötődik.¹⁴ Ebből pedig az következik, hogy a szégyenérzet Isten és ember viszonyában kap hangsúlyos szerepet, jóllehet az ember és ember közötti kapcsolatban is megjelenik, és hathatósan befolyásolja annak minőségét.

Érdekes még megfigyelnünk egy apró, de annál jelentőségtelegebb mozzanatot, amely alátámasztani látszik azt, hogy a szégyenérzet lényegét Isten és ember kapcsolatában ragadhatjuk meg igazán. Idézek néhány ígerészletet, hogy felfigyelhessünk erre a momentumra:

„Én Istenem, szégyenlem és átallok felemelni, én Istenem, az én orcámat tehozzád, mert a mi álnokságaink felülhaladtak fejünk fölött, és a mi vétkeink mind az égig növekedtek!” (Ezsd 9,6)

„Hiszen, ha jól cselekszel, emelt fővel járhatsz.” (1Móz 4,7)

„A vámszedő pedig távol állván, még szemeit sem akarta az égre emelni, hanem verte a mellét, mondván: Isten, légy irgalmas nekem, bűnösnek!” (Lk 18,13)

Szinte kiemelkedik az igékből az a sokatmondó részlet, hogy bűnei miatt az ember nem képes felemelni a fejét, nem tud Istenre nézni, mert szégyelli magát előtte. Szimbolikus kifejezésmóddal azt érzékelteti velünk a Szentírás, amit Ésaiás könyvében nyíltan ki is mond: „Hanem a ti vétkeitek választanak el titeket Istenetektől.”¹⁵ Az Istenhez való visszatalálásnak, a vele létrejött közösségben élésnek azonban feltételei vannak, „mert nem olyan Isten vagy te, aki hamisságban gyönyörködne, nem lakhatik tenálad gonosz”.¹⁶ A szégyenérzet Isten és ember viszonyában tehát a bűnbánattal és bűnbocsánattal, míg ember és ember kapcsolatában inkább a szemérmességgel, szégyenlősködéssel, a másik ember rólunk alkotott véleményével van összefüggésben.¹⁷

Mivel a szégyenérzet kapcsán a Biblia is az előbbire teszi a hangsúlyt, így én is ennek háttérén igyekszem meghatározni a szégyen definícióját. Ebben a vonatkozásban a következőt szögezhetjük le: a szégyenérzet a büntudatból fakad. Annak tudatából, hogy bűnt követtem el, megszegtem Isten törvényét. Ok-okozati összefüggés van: vétkeztem, ezért szégyellem magam.¹⁸ Ez ugyanolyan törvényszerűség, mint a gravitáció. Emberi életünket ugyanúgy lelki törvények uralják, ahogyan a természet is a természeti törvények alapján működik. Ha elejtek egy almát, az akkor is a földre fog hullani, ha én még soha nem hallottam előtte a gravitáció törvényéről. Hasonlóképpen, ha megszegem Isten törvényét, annak is következményei lesznek attól függetlenül, hogy nem ismerem azokat.¹⁹ Dávid a 32. zsoltár 5. versében így fogalmazza ezt meg: „...és te elvetted rólam bűneim terhét.” A bűn sajátossága, hogy elkövetése minden körülmények között teherként nehezedik az ember lelkére, és előbb vagy utóbb, de következményei lesznek. Még erőteljesebben jut ez kifejezésre Jer 17,1-ben: „Júda vétke vastollal, gyémánthegygyel van felírva, fel van vésve szívük táblájára és oltáraik szarvaira.”

Bármilyen bűn elkövetése tehát, a büntudat és az abból fakadó szégyenérzet

révén, megterheli az ember lelki működését; félelmet szül Istennel szemben, menekülésre, a felelősség áthárítására, öngazultságra, önhittségre, magabízásra készíti, így végső soron elszakítja Istentől. A szégyen a büntudattal való relációban és ebben az egész folyamatban egyfajta érzelmként, a büntudat kísérőjelenségeként vesz részt. Talán még pontosabb, ha úgy fogalmazzuk, hogy a szégyen egyfajta negatív érzelmi töltetű lelkiállapot, amelynek ráadásul a felsorolt következményei mellett megvan az a nemkívánatos tulajdonsága is, hogy önmagát sem akarja felfedni, ami miatt az önző indítékok is nehezen leleplezhetővé válnak.²⁰ Ez azt jelenti, hogy magától az érzéstől is menekül az ember, nem akar vele szembesülni. Senki nem szeret ugyanis megszégyenülni, szégyenben lenni. Az összes érzés közül talán ez a legelviselhetetlenebb, mert a kiszolgáltatottság, védtelenség, sebezhetőség és tehetetlenség érzetével társul. Az öngazsággal és büszkeséggel oltott emberi természet pedig éppen ezekről nem akar tudomást venni, s eközben mindent meg is tesz annak érdekében, hogy bebizonyítsa ezek ellenkezőjét, vagy legalábbis eltakarni kívánja az ember valós helyzetét.

A szégyenérzet mint a bűnbánat része

A nyelvi elemzés összegzésekor már röviden utaltunk arra, hogy létezik pozitív és negatív szégyenérzet. Istentől elválasztó szerepe mellett a szégyen átérzése elengedhetetlenül szükséges ahhoz is, hogy visszataláljunk Istenhez, jellemünk és természetünk valódi belátása, bűneink elismerése révén. A szégyennek ezt a kissé ellentmondásosnak tűnő vetületét vizsgáljuk meg most alaposabban.

Az Ige egyértelmű bizonyosságot tesz amellest, hogy bűnbánat nélkül nincs bűnbocsánat: „Bánjátok meg azért, és térjete meg, hogy eltöröltessenek a bűneitek, hogy így eljőjenek a felüdülés idei az Úrnak színétől.”²¹ Ahogy bűneinket egyedül Isten tudja megbocsátani és eltörölni, úgy bűnbánatra sem vagyunk képesek eljutni magunktól. Ehhez is Isten munkálkodására van szükség a szívünkben: „Őt Isten fejedelemmé és megtartóvá emelte jobbjaival, hogy adjon az Izraelnek bűnbánatot és bűnöknek bocsánatát.”²² Isten tehát bűnbánatra akarja készíteni az embert, hogy megbocsáthasson neki. De mi kell ahhoz, hogy valaki megbánhassa a bűneit? (Csak nagyon leegyszerűsített formában közlöm itt ennek a lépéseit.) Mindenekelőtt tudatában kell lennünk azoknak, és el kell ismernünk, hogy egyáltalán esély nyíljon a megbánásukra. Így tanúskodik erről Dávid

gyönyörű bűnvallomása:

„Míg elhallgatám, megavultak csontjaim a napestig való jajgatás miatt. Míg éjjel-nappal rám nehezedék kezed, életerőm ellankadt, mintegy a nyár hevében. Vétkeimet bevallottam neked, bűnömet el nem fedeztem. Azt mondtam: Bevallom hamisságomat az Úrnak – és te elvetted rólam bűneimnek terhét.”²³

„Ismerem az én bűneimet, és az én vétkem szüntelen előttem forog. (...) a töredelmes és bűnbánó szívet, oh, Isten, nem vetted te meg!”²⁴

Ezen a ponton kapcsolódik a folyamatba a szégyenérzet mint a büntudat kísérőjelensége, és válik a bűnbánat elengedhetetlen részévé. A szégyen munkálkodásának köszönhetően látjuk be és érezzük át gonosz cselekedeteink valódi mibenlétét, ami igazi bűnbánathoz vezethet. Jeremiás könyvében különösen szép bizonyosságait olvashatjuk ennek:

„Szégyenkezniük kellene, hogy utálatosságot cselekedtek, de szégyenkezni nem szégyenkeznek, még pirulni sem tudnak; ezért elesnek majd az elesendőkkal, megfenyítettésük idején elhullanak, azt mondja az Úr.”²⁵

„Miért fordult el ez a nép, Jeruzsálem népe, örök elfordulással? A csalárdságnak adták magukat, visszafordulni nem akarnak. Figyeltem és hallottam: nem igazán beszélnek, senki sincs, aki megbánja gonoszságát, ezt mondván: Mit cselekedtem? Mindnyájan az ő futópályájukra térnek, mint a harcra rohanó ló.”²⁶

Egyenesen azt érthetjük meg ezekből az igékből, hogy ha valakiben meg nem fogan a bűnei miatt érzett szégyen, nem lesz képes megtérni Istenhez, és az üdvösség reménysége nélkül hal meg. A szégyenérzet itt tehát a bűnbánatra indítás fontos eszközeként jelenik meg Isten kezében.

Van azonban még egy rendkívül fontos tényező az igazi bűnbánatra jutásban, amely a szégyenérzettel együtt képes „töredelmes és bűnbánó” szívet teremteni az emberben. „Mert azután, hogy megtérítettél engem, megbántam bűnömet, és miután megismertem magamat, combomat vertem, szégyenkezem és pirulok, mert viselem az én ifjúságom gyalázatát.”²⁷ Önmagában a szégyenérzet azért nem elégséges a valódi bűnbánat kimunkálásához, mert Isten jóságának és tökéletes jellemének igaz ismerete nélkül nincsen viszonyítási pont, amihez képest

elszégyellhetnénk magunkat. Önigazultságában az ember jónak látja magát: „Minden útjai tiszták az embernek a maga szemei előtt; de aki a lelkeket vizsgálja, az Úr az!”²⁸ Egyedül Jézus Krisztus tiszta és szeplőtelen jellemének ragyogó fényénél láthatjuk meg természetünk rútságát és szégyenletes voltát.

Habár a bűntudat és a szégyenérzet akkor is dolgozik a lélekben, ha nem társul hozzá az Isten megtérésre indító jóságába vetett bizalom, csak épp ekkor nem Istenhez és igaz bűnbánathoz, hanem valamiféle önzéssel vegyes önsajnálathoz, Istentől és a büntetéstől való félelemhez vezet. Júdás és Ézsau esete világosan mutatja ennek a folyamatnak a tragikus végkifejletét:

„Akkor látván Júdás, aki őt elárulta, hogy elítélték őt, megbánta dolgát, és visszavitte a harminc ezüstpénzt a főpapoknak és a véneknek, mondván: Vétkeztem, hogy elárultam az ártatlan vért. Azok pedig mondták: Mi közünk hozzá? Te lássad. Ő pedig eldobván az ezüstpénzeket a templomban, eltávozék; és elmenvén, felakasztá magát.”²⁹

„Ne legyen senki parázna vagy istentelen, mint Ézsau, aki egy ételért eladta első szülöttségi jogát. Mert tudjátok, hogy azután is, mikor akarta örökölni az áldást, megvettetett; mert nem találta meg a megbánás helyét, noha könnyhullatással kereste azt az áldást.”³⁰

Ez a fajta bűnbánat nem az Isten szerinti bűnbánat. A valódi bűnbánat a bűn miatti bánkódást, az attól való iszonyodást és elfordulást jelenti: „Sok ember ma is félreérti a bűnbánat igazi lényegét. Sokan bánkódnak vétkeik miatt, külsőleg javulást is mutatnak, mert félnek a bűn következményeitől. Azonban ez nem az Isten akaratának megfelelő bűnbánat. Inkább a szenvedéseket fájlalják, nem magát a bűnt. Így panaszkodott és jajgatott Ézsau is, amikor látta, hogy elsőszülöttségi jogát örökre elvesztette. Bálám is beismerte bűnét, mert az életéért reszketett, amikor Isten angyala kivont karddal állt elé. Mégsem láthatjuk náluk az igazi bűnbánatot, a megtérést, az életelv megváltozását és a bűntől való irtózást. Miután Júdás Iskariotes elárulta Mesterét, így kiáltott fel: »Vétkeztem, hogy elárultam az ártatlan vért!« (Mt 27,4) Ezt a bűnbeismerést azonban csak a rá várakozó rettenetes kárhozat tudata és a végítélettől való rettegés csikarta ki belőle. Bűnének következményei félelemmel töltötték el, azonban arról nem olvashatunk, hogy szívet tépő szomorúsággal bánkódott volna, amiért elárulta Isten ártatlan Fiát és megtagadta Izrael Szentjét.”³¹

Isten oda akarja tehát eljuttatni az embert a bűnbánat révén is, hogy alázatosan beismerve bűneit, elnyerve a bűnbocsánat áldását és békéjét, egyre jobban megismerve Isten lényét és jóakarátát, vágyakozzon a lelki tisztaságra, az Istennel való közösség helyreállítására.

A szégyenérzet Bibliai fogalmának öszszegzésképpen tehát azt mondhatjuk, hogy a szégyen pozitív és negatív lelkiállapotként egyaránt megjelenik. Pozitív szerepében - szorosán együtt munkálkodva Isten valódi jelleme ismeretének lélekre gyakorolt hatásával - Isten eszköze az igazi bűnvallomás és bűnbánat felélesztésében. Negatív minőségében viszont, ami nélkülözi Krisztus kegyelmének elfogadását és az ember Megváltóra utaltságának átérzését, olyan eltorzult viselkedési mintákhoz és gondolkodásmódhoz vezet, mint az Istennel szembeni nyílt vagy rejtett lázadás, a saját érdemeink alapján történő elfogadás igénye, önmegváltásra törekvés, a bűnös cselekedetek jóvátételének kényszere, bűneink vezeklés útján való megbánása. A Biblia sehol nem támasztja alá ezek létjogosultságát, de témánk fő célkitűzése kapcsán mégis felmerülhet bennünk a kérdés: ha a szégyen hasznára és kárára is lehet az embernek, akkor nem is a szégyenérzettől akar megszabadítani bennünket Isten? Ha ez így van, akkor hogyan szabadulhatunk meg úgy a káros szégyenérzettől, hogy a pozitív vonzata megmarad, de nem fordul át a nemkívánatos megnyilatkozási formákba?

A válasz Isten szabadításának valódi mikéntjében rejlik, amire már utaltunk is az eddigiekben, és amelyet részletesen csak az utolsó részben fogunk tárgyalni. De előtte még, bibliai példákon keresztül, megvizsgáljuk majd a szégyenérzet megnyilatkozásait a lelki életünkben és a viselkedésünkben.

Jegyzetek

1 Antoine de Saint-Exupéry: *A kis herceg*. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 1982. 27.

2 R. Laird Harris (szerk.): *Theological Wordbook of the Old Testament*. Moody Press, 1980. 222- 223., 574.

3 Összesen 30-szor. Egy példa erre Zsolt 71,13: „Szégyenüljenek meg és enyésszenek el életemnek ellenségei; borítsa szégyen és gyalázat azokat,

akik veszemre törnek!” A szégyenüljenek szó helyén az eredetiben a bóst találjuk, a gyalázat helyén pedig a kaloszt.

4 Ésa 20,5: „S megrettennek és megszégyenülnek Szerecsenország miatt, amelyben reménykedtek, és Egyiptom miatt, amelyben dicsekedtek.”

5 Jóel 2,26-27: „Esztek bőven és megelégesztek, és magasztaljátok az Úrnak, a ti Isteneteknek nevét, aki csodálatosan cselekedett veletek, és soha többé nem pironkodik az én népem. És megtudjátok, hogy az Izrael között vagyok én, s hogy én vagyok az Úr, a ti Istenetek, és nincs más! És soha többé nem pironkodik az én népem.”

6 A *hifil* a kauzatív (műveltető) igetörzsek csoportjába tartozik. Például *királya tesz*.

7 Jer 6,15: „Szégyenkezniük kellene, hogy utálatosságot cselekedtek, de szégyenkezni nem szégyenkeznek, még pirulni sem tudnak; ezért elesnek majd az elesendőkkel; az ő megfenyítettésük idején elhullanak, azt mondja az Úr.”

8 Saját számolásom alapján 31-szer fordul elő a szégyen kifejezés (ragozott alakokkal együtt) az Újszövetségben, és 136-szor az Ószövetségben. Még ha nem is teljesen pontosak ezek az adatok, az arányokat azért meglehetősen jól mutatják.

9 Varga Zsigmond J.: *Újszövetségi görög-magyar szótár*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, 1992. 313., 630.

10 Az egész igeszakaszt megvizsgálva válik ez teljesen egyértelművé.

11 Lásd még például 2Tim 1,8-ban: „Ne szégyeneld hát a mi Urunk bizonyágtételét, se engem, az ő foglyát; hanem együtt szenvedj az evangéliumért Istennek hatalma szerint.”

12 Ennek bővebb kifejtését lásd később.

13 Sof 3,11.

14 Emlékezzünk rá, hogy az eredeti szavak jelentésárnyalataiban is domináns elemként jelenik meg a rossz elkövetéséből fakadó szégyenérzet.

15 Ésa 59,2.

16 Zsolt 5,5.

17 Sokszor a bennünk dolgozó szégyenérzetből (szégyellem magam amiatt, aki és amilyen vagyok) fakadóan tulajdonítunk túl nagy szerepet annak, hogy mások mit gondolnak rólunk. Igyekszünk megfelelni mások elvárásainak, hogy jót gondoljanak rólunk, mert így próbáljuk helyreállítani az önbecsülésünket, és elfedni azt a kellemetlen érzést, amely a saját magunkról alkotott negatív képből ered. Gal 1,10 így tanúskodik ennek a gondolkodásmódnak a veszélyéről és helytelenségéről: „Mert most embereknek engedek-e, avagy Istennek? Vagy embereknek igyekezem-e tetszeni? Bizonyára, ha még embereknek igyekezném tetszeni, Krisztus szolgája nem volnék.”

18 Van olyan eset, amikor valaki annyira megkeményedik a bűnben, hogy teljesen tudatosan és önmaga előtt is leplezetlenül választja az Istennel szembeni lázadást, annak ellenére, hogy megismerte az igazságot. Ilyenkor a bűn elkövetése már nem jár szégyenérzettel, a következmények viszont elkerülhetetlenek. Ez az állapot a szív végleges megkeményedése, ahonnan már nincs megtérés: „Mert lehetetlen dolog, hogy akik egyszer megvilágosítottak, megízlelvén a mennyei ajándékot, és részeseivé lettek a Szent Léleknek, és megízlelték Isten jó beszédét és a jövő világ erőit, és elestek, ismét megújuljanak a megtérésre, mint akik önmaguknak feszítik meg Isten ama Fiát, és meggyalázzák őt.”

19 Isten kegyelme nyilatkozik meg abban, hogy a következmények sok esetben nem azonnal jelentkeznek: „Nem késik el az ígérettel az Úr, mint némelyek késedelemnek tartják, hanem hosszan tűr értünk, nem akarván, hogy némelyek elveszenek, hanem hogy mindenki megtérésre jusson.” (2Pt 3,9) Abban viszont még inkább végtelen bölcsességét és igazságosságát fedezhetjük fel, hogy ha tudatlanságból ered a bűn elkövetése, azt nem számítja be nekünk: „E tudatlanság idejét azért elnézvén Isten, most parancsolja az embereknek, mindenkinek mindenütt, hogy megtérjenek.” (Ap csel 17,30)

20 Az önzéssel fertőzött emberi jótetteket a mások általi elismerés vágya motiválja, továbbá a tudatosult vagy nem tudatosult bűnök jóvátételének igénye, és az arra való törekvés, hogy Isten az érdemeink alapján elfogadjon.

21 Ap csel 3,19.

22 Ap csel 5,31. A fejedelem és megtartó kifejezés Krisztusra utal.

23 Zsolt 32,3-5.

24 Zsolt 51,3.9.

25 Jer 6,15.

26 Jer 8,5-6.

27 Jer 31,19.

28 Péld 16,2.

29 Mt 27,3-5.

30 Zsid 12,16-17.

31 Ellen G. White: *A legjobb út*. Advent Kiadó, 2009. 17.